

ЗМІСТ

Передмова	8
Вступ	9
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХІМІЯ	
Глава 1. Основні поняття й закони хімії	11
1.1. Основні поняття хімії	11
1.2. Основні закони хімії	18
1.3. Хімічні формули. Хімічні реакції	21
Глава 2. Основні класи неорганічних сполук	29
2.1. Класифікація неорганічних сполук	29
2.2. Оксиди	30
2.3. Кислоти	33
2.4. Основи	36
2.5. Солі	38
2.6. Генетичний зв'язок між класами неорганічних сполук	41
Глава 3. Будова атома. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва	49
3.1. Будова атомного ядра. Ізотопи	49
3.2. Будова електронної оболонки атома	52
3.3. Періодичний закон Д. І. Менделєєва	57
Глава 4. Будова речовини	65
4.1. Типи хімічних зв'язків	65
4.2. Ковалентний зв'язок	66
4.3. Йонний зв'язок	68
4.4. Металічний та водневі зв'язки	69
4.5. Кристалічні ґратки	72
Глава 5. Розчини	77
5.1. Загальна характеристика розчинів. Розчинність	77

5.2. Способи вираження складу розчину	81
5.3. Електролітична дисоціація	83
5.4. Реакції йонного обміну	88
5.5. Гідроліз солей	91
5.6. Окисно-відновні реакції	94
5.7. Гальванічні елементи	99

Глава 6. Основні закономірності перебігу

хімічних реакцій	105
6.1. Тепловий ефект хімічних реакцій	105
6.2. Швидкість хімічної реакції	108
6.3. Хімічна рівновага	114

РОЗДІЛ 2. НЕОРГАНІЧНА ХІМІЯ

Глава 7. Неметалічні елементи	123
7.1. Загальна характеристика неметалічних елементів	123
7.2. Елементи VII-A групи. Галогени	125
7.3. Елементи VI-A групи. Оксиген та Сульфур	134
7.4. Елементи V-A групи. Нітроген	143
7.5. Фосфор та його сполуки	153
7.6. Елементи IV-A групи. Карбон та Силіцій	157

Глава 8. Металічні елементи	171
8.1. Загальна характеристика металічних елементів	171
8.2. Елементи I-A групи. Лужні метали	174
8.3. Елементи II-A групи. Лужно-земельні метали та Магній	177
8.4. Елементи III-A групи. Алюміній	181
8.5. Ферум як представник елементів побічних підгруп	184
8.6. Металургійне виробництво	190

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЧНА ХІМІЯ

Глава 9. Теорія будови органічних сполук	199
9.1. Теорія будови органічних сполук О. М. Бутлерова	199
9.2. Будова органічних сполук. Ізомерія. Типи гібридизації	202

9.3. Класифікація органічних сполук	205
Глава 10. Насичені вуглеводні	210
10.1. Алкани	210
10.2. Циклоалкани	216
Глава 11. Ненасичені вуглеводні	224
11.1. Алкени	224
11.2. Алкіни	232
11.3. Алкадієни	238
Глава 12. Ароматичні вуглеводні (арени).	
Природні джерела вуглеводнів	247
12.1. Бензен та його гомологи	247
12.2. Природні джерела вуглеводнів	254
Глава 13. Оксигеновмісні органічні сполуки	262
13.1. Спирти	262
13.2. Феноли	272
13.3. Альдегіди	276
13.4. Карбонові кислоти	281
13.5. Естери, жири, мила	289
13.6. Вуглеводи	297
Глава 14. Нітрогеновмісні органічні сполуки	312
14.1. Аміни	312
14.2. Анілін	318
14.3. Амінокислоти	320
14.4. Білки	326
Глава 15. Синтетичні високомолекулярні сполуки.	
Полімерні матеріали	337
15.1. Будова та методи синтезу полімерів	337
15.2. Каучуки	340
15.3. Синтетичні волокна	343

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА РОЗВ'ЯЗУВАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ ЗАДАЧ

Глава 16. Обчислення за хімічними формулами	347
16.1. Визначення відносної молекулярної маси речовини	347
16.2. Визначення масової частки елемента в складній речовині	347
16.3. Розрахунок кількості речовини	348
16.4. Розрахунки за законом Авогадро	349
16.5. Обчислення з використанням газових законів	350
Глава 17. Розрахунки, пов'язані з приготуванням розчинів	352
17.1. Обчислення масової частки розчиненої речовини	352
17.2. Обчислення молярної концентрації розчинів	354
17.3. Розчинність речовини	355
17.4. Обчислення при приготуванні розчинів з кристалогідратів	357
Глава 18. Обчислення за рівняннями хімічних реакцій	360
18.1. Обчислення маси та об'єму речовини за рівняннями хімічних реакцій	360
18.2. Розв'язування задач за участю речовин, що містять домішки	361
18.3. Розв'язування задач на вихід продукту від теоретично можливого	364
18.4. Розв'язування задач на надлишок і нестачу	366
18.5. Термохімічні розрахунки	369
18.6. Розв'язування задач на суміші	370
18.7. Задачі на визначення елемента за рівнянням хімічної реакції	373
18.8. Задачі на зміну маси металічної пластинки в розчині солі	375
Глава 19. Виведення хімічних формул речовин	379
19.1. Виведення хімічної формули органічної речовини за молекулярною масою	379
19.2. Виведення формули органічної речовини за масовими частками елементів	380
19.3. Виведення формули органічної речовини за рівнянням хімічної реакції	382

19.4. Визначення формули органічної речовини за продуктами її згоряння	384
Глава 20. Задачі з хімічної кінетики й рівноваги	388
20.1. Розрахунки з теми «Швидкість хімічної реакції»	388
20.2. Розрахунки з теми «Хімічна рівновага»	390
Додатки	393
Відповіді	395
Список використаної літератури	400

ПЕРЕДМОВА

Навчальне видання призначене для слухачів підготовчих відділень, курсів підготовки до зовнішнього незалежного тестування, учнів середніх шкіл та здобувачів фахової передвищої освіти, що готуються до вступу у вищі навчальні заклади.

Автори намагалися в стислій формі викласти навчальний матеріал, необхідний для застосування знань, умінь та навичок з курсу хімії. Для поліпшення засвоєння теоретичних положень у книзі наведено рисунки, схеми, таблиці, що візуалізують інформацію та допомагають краще її сприйняти та запам'ятати.

Підручник дає можливість:

- ▶ отримати відомості стосовно основних законів хімії, термінів, речовин певних класів та основних закономірностей перебігу хімічних реакцій;
- ▶ повторити курс хімії середньої школи та узагальнити його;
- ▶ сформувати вміння та навички розв'язування розрахункових задач з хімії;
- ▶ закріпити знання за рахунок виконання тестових завдань, вправ та розв'язування задач.

Номенклатура хімічних речовин надана з урахуванням останніх рекомендацій Міжнародної спілки з теоретичної та прикладної хімії (IUPAC).

У підручнику наведено необхідний довідковий матеріал, що стане в нагоді при вивченні курсу.

Сподіваємось, що видання допоможе у вивченні хімії та застосуванні здобутих знань для розв'язування тестових завдань та задач.

ВСТУП

Хімія в програмі середньої освіти розглядається насамперед як одна із частин наук про природу. Нагадаємо, до фундаментальних наук про природу належать фізика, астрономія, біологія, географія та хімія. Кожна з них має свої підходи до вивчення, досліджень, свої наукові інтереси та методику викладання. Має свої особливості й хімія. Передусім це наука експериментальна: у хімічних дослідженнях і у викладанні цієї науки перевага надається хімічному експерименту.

Предметом вивчення хімії є властивості різноманітних речовин, що трапляються в природі або отримані штучно. Для їх вивчення застосовуються інші галузі природознавства. Тому існують інтегровані науки – біохімія, геохімія, агрохімія, фізична хімія.

Слід зауважити, що в сучасному світі хімія має численні галузі, які мають на меті дослідження різних за характером об'єктів, різні методики й завдання дослідження. Насамперед хімію поділяють на органічну й неорганічну. Дуже часто до цих розділів додають ще так звану загальну хімію. Загальна хімія розглядає уявлення, класифікацію, закони і правила, що застосовуються для всіх хімічних наук. Крім того, існують аналітична хімія, фізична хімія, колоїдна хімія, хімія високомолекулярних сполук, кристалохімія та інші розділи.

Хімія має свою особливість. Її не можна розглядати як розділ науки. Хімія являє собою велику галузь виробничої діяльності, що пов'язана з отриманням численних неорганічних і органічних речовин, барвників, полімерних матеріалів, гуми, добрив, лікарських та косметичних засобів та інших.

Хімія дуже тісно пов'язана з виробництвом, тому існує спеціальний розділ хімії – хімічна технологія, у якому розглядаються найбільш оптимальні практичні умови виробництва.

Кількість хімічних речовин дуже велика – існують декілька сотень тисяч неорганічних і декілька мільйонів органічних

речовин. Кількість нових речовин і матеріалів на їх основі кожного року зростає.

Велику роль відіграє хімічна наука в підготовці спеціалістів, що застосовують у своїй професійній діяльності хімічні знання. Це технологи хімічної, металургійної, харчової, фармацевтичної промисловості. Неможливо підготувати фахівця високої кваліфікації в галузі медицини, фармакології, лікарської діагностики без знань хімії. Важлива роль хімії у формуванні компетентностей майбутніх екологів, біотехнологів, агрономів, геологів, біологів.

Хімія є частиною загальнолюдської культури, вона формує науковий світогляд та ерудицію будь-якої людини.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХІМІЯ

ГЛАВА 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ Й ЗАКОНИ ХІМІЇ

1.1. Основні поняття хімії

Хімія – наука про речовини та їх перетворення.

Завдання хімії – дослідження будови, складу та властивостей речовин, а також закономірностей та умов перетворення цих речовин на інші.

Хімія тісно пов'язана з іншими науками про природу, особливо з фізикою та біологією. Існують навіть науки, що тісно поєднують знання з них – фізична хімія, біологічна хімія.

Будь-яка галузь промисловості так чи інакше пов'язана з хімією. Розглянемо ті з них, у яких простежуються найтісніші зв'язки з хімічною наукою:

Велику роль хімія відіграє в охороні навколишнього середовища. Незнання хімії, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення довкілля можуть нанести шкоду природі.

Усе, що нас оточує, є фізичними тілами. До них, наприклад, належать: залізний цвях, мідний дріт, алюмінієва фольга, склянка. Але всі ці тіла складаються з хімічних речовин.

Наприклад:

Фізичне тіло	Цвях	Склянка	Дріт	М'яч	Лінійка
Речовина	Залізо	Скло	Мідь	Гума	Пластмаса

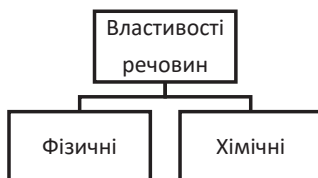
Слід розуміти, що поняття «матеріал» не завжди ототожнюється з поняттям «речовина». До складу матеріалу може входити багато інших речовин. Наприклад, матеріал бронза є сплавом міді з оловом.

У природі речовини майже не трапляються в чистому вигляді. Частіше вони існують у вигляді сумішей.

Суміш – багатокомпонентна система, що складається з декількох речовин.

Наприклад, повітря, це газова суміш, що складається з азоту, кисню, інертних газів та інших сторонніх домішок.

Властивості речовин – це ознаки, за якими речовини відрізняються одна від одної або подібні між собою.

Фізичними називають властивості, що характеризують явища, або процеси, у яких не відбувається перетворення однієї речовини на іншу.